NEOLOGISMUL ÎN TERMINOLOGIA AGRICOLĂ ROMÎNEASCĂ, PE BAZA ALR

DE

STELIAN DUMISTRĂCEL

Preocuparea de înregistrare și studiere a terminologiei agricole romînești are ca rezultat existența cîtorva lucrări speciale [1]. Avînd la bază un material bogat (Damé, Pamfile, Bocăneţu) ori mai sărac (Dumke), toate contribuie, deşi inegal, la cunoaşterea şi studierea terminologiei agricole aparţinînd graiurilor populare romîneşti prin consemnarea unor termeni neatestaţi, prin cercetarea originii şi circulaţiei acestora etc. Ceea ce caracterizează, însă, toate lucrările citate este lipsa interesului pentru observarea modernizării terminologiei respective, a pătrunderii neologismelor. Aceasta nu numai datorită faptului că atunci cînd a fost cules materialul pentru aceste lucrări procesul de modernizare nu ar fi avut loc, căci maşinile agricole încep să fie folosite din ultimele decenii ale secolului trecut, ci mai ales datorită caracterului etnografic al celor mai cuprinzătoare dintre ele (vezi Damé, Pamfile), care se străduiesc să consemneze uzul şi denumirile unor realităţi vechi, pe cale de dispariţie sau cu circulaţie regională, pentru conservare.

Damé, *op. cit.*, p. 56, pomeneşte numai *maşina* cu care se treieră cantităţile mari de grîu, iar T. Pamfile, *op. cit.*, arătînd, în prefaţă, scopul lucrării sale, consemnează folosirea *machinilor* („maşini de secere") şi a *batozelor* (p. VI). De fapt, pot fi socotite ca reprezentative

[1] Enumerăm, ca mai importante, pe următoarele: Frédéric Damé, *Încercare de terminologie poporană romînă*, Bucureşti, 1898; Tudor Pamfile, *Agricultura la romîni*, Studiu etnografic..., Bucureşti, 1913; H. Dumke, *Die Terminologie des Ackerbaues im Dacorumänischen* în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache" (XIX—XX), Leipzig, 1913; Al. Bocăneţu, *Terminologia agrară în limba romînă*, în „Codrul Cosminului", nr. 2—3 (1925—1926).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

pentru toate aceste lucrări cele afirmate de Pamfile în *Agricultura la romîni*: „Despre nouăle chipuri mecanice de treierat, firește, nu putem vorbi aici" (p. 208).

Consacrînd un capitol bogat din vol. I al ALR, serie nouă, agriculturii [2], autorii acestei lucrări au prilejul să oglindească pătrunderea neologismelor în terminologia agricolă aparținînd graiurilor populare romînești, așa cum se prezenta în primele decenii ale secolului al XX-lea, timp în care introducerea mașinilor în agricultura capitalistă din țara noastră avea un oarecare trecut, fiind capabilă să determine schimbări în vocabularul vorbitorilor graiurilor limbii romîne. Cercetînd răspunsurile la cele 146 de întrebări referitoare la cele mai variate aspecte ale agriculturii, înregistrate de ALR, se poate constata că neologismul nu și-a făcut loc decît în unele domenii ale acestei terminologii.

Ținînd seama de faptul că agricultura a constituit timp de secole ocupația de bază a părții covîrșitoare a poporului nostru, este ușor de înțeles de ce partea cea mai mare a numelor noțiunilor din acest domeniu (plante, terenuri, produse, munci, unelte), cuvinte latine, vechi slave și împrumuturi din cele mai vechi maghiare, bulgare, aparțin fondului principal al vocabularului limbii romîne, avînd o serie de atribute ca vechimea, familie de cuvinte bogată, capacitatea de a fi reținute în diverse izolări, expresii, care nu mai țin numai de terminologia agricolă, ci sînt cunoscute de toți vorbitorii limbii, cu sensul lor figurat [3]. Păstrîndu-se ocupația respectivă, fără a se produce schimbări esențiale afectînd conținutul noțiunilor întîlnite (plante, terenuri, produse, munci), este normal ca modificarea terminologiei să nu se fi produs în denumirile respective, ci tocmai în domeniul compartimentului celui mai mobil al procesului de producție, cel al mijloacelor de muncă.

Din considerente pe care le vom indica, ne ocupăm pe rînd de două categorii de neologisme: cele întîlnite în terminologia agricolă în general, fără mijloacele de muncă, și cele care apar în terminologia uneltelor și mașinilor agricole.

Neologismele care apar în afara numelui mijloacelor de muncă numesc mai ales o serie de noțiuni abstracte sau realități noi, reflectînd schimbări produse în agricultură. La toate este ușor de remarcat că sînt rezultatul influenței limbii literare exercitate prin administrație, școală etc. Cele mai multe sînt substantive: *agricultor* (14/130, 182, 365, 520 [4], cu forma *aldicultor* 14/531), *agricultură* (14/899), *cultivator*

[2] *Atlasul lingvistic romîn*, serie nouă, vol. I, A. *Agricultură*, hărțile 3—118.

[3] Vezi: *a ajunge la sapă de lemn, sapa și lopata, a ajunge funia la par, a da la brazdă, a pune în plug, a se lăsa pe tînjală* etc.

[4] În acest sistem de notație cifra de dinaintea barei reprezintă numărul hărții din ALR, iar celelalte numărul punctelor de pe harta respectivă. Formele pe care le citățm apar pe harta propriu-zisă sau în notele care însoțesc diferite răspunsuri, pe marginea hărții, sub II.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

(14/723), *propietar* (14/228)[5], *propietate* (5/182), *proprietăți* (148/836), *recoltă* (6/705), *foraj* (120/928), *sforaș, sforaj* (120/723) „porumb semănat des pentru nutreț", *act* (148/605, 705, 728), *rol* (148/514, 520, 682), *tabelă* (148/537, 848, 899, cu forma *tabulă* 148/365), *tablău* (148/353), *plan* (148/386, 682), *cădastru* (148/64; v. *catrastal*, 148/250), *reżisiu* (148/414), ultimele șapte pentru „carte funduară", expresie care, cum vom vedea mai jos, se folosește în Transilvania, față de cele citate (mai puțin *cădastru*), din Țara Veche. Alte substantive neologisme apar în diferite expresii: *corpuri* streine „buruieni în semănături" (40/414), în *posesie* „arendă" (146/605), în *bloc* toți „proprietate comună" (5/784; v. *blog* 5/605), [grîu de] *clasa* întîi (84/76, 182, 219, 250, 260, 279, 284; de *clasa* primă 84/105; prima *clasă* de grîu 84/102), *calitatea* întăi (84/157); v. *călitaća* 84/27).

Influența limbii literare prin intermediul administrației este evidentă într-un grad mai accentuat în apariția unor adjective prin aceea că necesitatea folosirii lor este mai puțin presantă decît a substantivelor. De altfel, adjectivele sînt mai rar întîlnite și numai în unele expresii tipice, ținînd de formele organizatorice ale epocii respective: carte *funduară* (pe harta 148 în majoritatea punctelor din Transilvania; adesea este întîlnită forma *funduală*); izlaz *comunal* (5/27, 29, 130, 182, 219, 365, 723, 784; în punctul 899: *cominal*); pădure *comunală* (5/157). Adjectivul *comunal,-ă* are o oarecare răspîndire, explicabilă prin cunoașterea extinsă a substantivului *comună* „unitate administrativă formată din mai multe sate". Apoi: loc *arabil* (6/682); pășune *totală* „proprietate comună" (5/260). Tot aici trebuie adăugat *prima* (~clasă) prezentat în exemplele de la substantive.

În legătură cu neologismele enumerate, trebuie să observăm că, în afară de unele excepții, ele au o circulație redusă, par să fie, în mare măsură, ocazionale. Destul de rar se întîlnește un asemenea cuvînt notat în puncte mai multe, tot așa după cum arareori pentru o noțiune apar mai multe neologisme diferite. Referitor la faptele de limbă ce se pot constata cu privire la acestea, notăm unele fonetisme populare, generale, cum ar fi: *coltivator, foraj, propietar, tablău*; unele fonetisme regionale: *reżistu, călitaća, cădastru, blog, cominal*. Se întîlnesc forme corupte, adesea rezultatul unor apropieri de cuvinte cunoscute: *aldicultor, sforaș, sforaj, funduală* sau sensuri aproximative: *pășune totală*. Adăugînd la acestea precizarea că majoritatea cuvintelor discutate sînt de origine franceză și doar unele germană (*funduar*; pentru *catrastal* v. germ. *Kataster*) sau latină literară (*prima, act*), încheiem observațiile cu privire la pătrunderea neologismului în această parte a terminologiei agricole românești, în epoca pe care o reflectă hărțile ALR.

Față de cele din a doua categorie, în special față de cele aparținînd terminologiei mașinilor agricole, neologismele din prima categorie

[5] Chiar cuvîntul *plugar*, folosit mai ales în Muntenia, este simțit într-un punct ca „învățat din carte" (14/76).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

se caracterizează, cum am văzut, prin numărul lor redus, printr-o circulație restrînsă. Apoi, unele au și ieșit din uz, după o perioadă scurtă, ca urmare a schimbărilor politico-economice petrecute între timp *(funduară, catrastal* și altele, privite din punctul de vedere al apartenenței la terminologia agricolă). Cele mai multe dintre neologismele discutate nici nu constituie termeni specifici agriculturii, ci sînt din fondul general al limbii romîne și apariția lor aici nu pune probleme speciale față de limba literară. În ansamblul terminologiei agricole în care sînt întîlnite, în epoca dată, prezența lor nu constituie un fenomen caracteristic.

Alta este situația în ce privește a doua categorie de neologisme, cele ce marchează evoluția mijloacelor de muncă. Între numele uneltelor agricole propriu-zise, așa cum am arătat altă dată [6], neologismele sînt destul de rare, prezența lor fiind condiționată la fel ca la numele celorlalte noțiuni din agricultură. Numai că aici trebuie să avem în vedere faptul că, spre deosebire de celelalte nume (de plante, produse, munci, terenuri), numele uneltelor reprezintă un capitol al terminologiei agricole supus unei evoluții vizibile, multe nume dispărînd o dată cu uneltele respective (vezi în *lucrarea citată*, passim), altele fiind păstrate în terminologia mașinilor. Așadar, trebuie să reținem legătura care se stabilește în cadrul acestui grup lexical, al numelor mijloacelor de muncă (pierderea numelor unor unelte sau trecerea lor asupra mașinilor, o dată cu înlocuirea unor unelte prin mașini), de natură să justifice, principial, tratarea împreună a problemelor ce țin de numele uneltelor și mașinilor agricole.

În lucrarea citată, indicam următoarele neologisme printre numele uneltelor agricole: *portbatcă* „butucul nicovalei de bătut coasa" (53/414), *marșină* de sapă „rariță" (99/172), *manele* „drugi (de dus fînul)" (130/605). Dintre acestea, o mențiune aparte merită *portbatcă*, o formație curioasă, care poate să-l aibă model pe *portaltoi* din terminologia viticulturii, dar și alte cuvinte, formate cu elementul de compunere *port-*, cunoscute vorbitorilor din mediul rural mai ales prin stagiul militar *(portarmă, portbaionetă, portdrapel, porthartă, portțigaret* etc.). Trebuie arătat că substantivul nou creat păstrează genul celui înlocuit (butuc): *„un* portbatcă de lemn". Cele mai multe neologisme dintre cele discutate se referă la o noțiune abstractă, „unelte agricole": *instrumente, obiecte, inventar, documenturi* (!); pe lîngă acestea sînt determinantele lor: *~ agricol(ă), ~ economiei, ~ de economie* (toate pe harta 17).

Introducerea mașinilor în agricultură a fost pentru epoca de pînă la cooperativizarea agriculturii mijlocul cel mai important de îmbogățire a terminologiei agricole cu neologisme. Hărțile ALR consemnează numele de acest fel pentru mașina de secerat (h. 57), vînturătoare (h. 82), batoză (h. 83), trior (h. 89; v. și h. 90 *alegem grîul cu triorul*, precum

[6] Vezi *Terminologia uneltelor agricole în limba romînă, pe baza ALR*, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, anul XIII (1962), fasc. 2, p. 167—208.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

și 61 din ALRM *a treiera cu mașina)*. Precizăm de la început că neologismele reprezintă, printre numele acestor mașini, numai una dintre posibilități. Alături de ele un loc important îl ocupă denumirile formate pe teren romînesc, de tipul *secerătoare, treierătoare* sau *moară* „vînturătoare", *ciur* „trior"; mai puțin importante sînt împrumuturile din alte limbi, cu circulație locală *(cipleu* „batoză", *țilindru* „trior"). Totuși, neologismele constituie fenomenul cel mai important care se poate constata în legătură cu numele mașinilor agricole [7].

Dat fiind faptul că în acest capitol al terminologiei agricole ele nu mai sînt apariții întîmplătoare, ci termeni specifici, necesari, de mare importanță în stabilirea direcției evoluției terminologiei agricole în general, le vom acorda o atenție deosebită. Cercetarea lor are ca obiective urmărirea pătrunderii acestor neologisme în graiuri prin mijloacele de difuzare a limbii literare, explicarea formelor și sensurilor pe care le-au căpătat ele aici și, parțial, analiza raporturilor stabilite între neologisme și cuvinte vechi din terminologia agricolă.

În vederea rezolvării problemelor ridicate de atingerea acestor obiective, vom rezuma, în cîteva cuvinte, condițiile istorice, economice și culturale în care a avut loc procesul pe care-l urmărim.

Pătrunderea neologismelor în graiuri, semnalată frecvent, a putut fi observată în măsură mai mare la apariția volumelor ALR [8], fapt ce se explică prin aceea că anchetele pentru Atlas au fost efectuate în deceniile 3 și 4 ale secolului nostru, dar și prin sectoarele variate ale vieții materiale în domeniul cărora s-a urmărit terminologia. În recenzia citată, Iorgu Iordan atrage atenția, în legătură cu aspectul care ne interesează, că printre „furnisorii neologismelor" sînt și „diverșii «tehnicieni», specialiști în domenii de activitate accesibile, prin forța lucrurilor, și țăranilor, precum mecanicii de toate felurile, meseriașii, conducătorii de autobuse, de locomobile etc." (p. 375). Prezența acestora implică însă pătrunderea mașinilor (și a altor obiecte, în general) în viața locuitorilor de la sate, aceasta fiind una din principalele căi de încetățenire a neologismelor în graiuri, cu atît mai mult într-o e-

[7] De fapt, în sensul mai larg al cuvîntului *(neologism:* „cuvînt nou într-o limbă, împrumutat dintr-o limbă străină sau format prin mijloace proprii în limba respectivă" *Dicționar de neologisme*; vezi și Émile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, abrégé par A. Beaujean, nouvelle édition, Editions universitaires [1958]: „mot nouveau ou mot existant *employé, dans un sens nouveau*" [subl. n.]), și celelalte denumiri, de tipul *secerătoare* sau *țilindru* pot fi considerate neologisme. Folosim, însă, acest termen în accepțiunea lui restrînsă: „cuvintele împrumutate dintr-o limbă străină la o dată nu prea depărtată (Al. Graur, în prefața la *Dicționar de neologisme*, p. 5), la care adăugăm precizarea *fixate la nivelul limbii literare*.

[8] Vezi Sextil Pușcariu, referitor la ALR I, vol. I, în DR IX (1936—1938), p. 428, Iorgu Iordan, recenzie la ALR II, vol. I, în BIFR VII—VIII (1940—1941), p. 375, Marius Sala, recenzie la ALR serie nouă, vol. I și II, în SCL VIII (1957), p. 111.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

pocă mai veche, cu cît astăzi, cînd difuziunea limbii literare a creat posibilitatea intrării neologismelor din cele mai variate domenii, locul ocupat de cele ce sînt rezultatul schimbărilor în procesul de producție, al utilizării mașinilor, este foarte important [9], întrucît ele sînt, cu un cuvînt folosit de E. Tappolet, *Bedürfnisslehnwort* [10].

Îmbogățirea lexicului graiurilor populare cu neologisme cauzată de introducerea mașinilor agricole se petrece o dată cu dezvoltarea capitalismului în economia și, în special, în agricultura din țara noastră. Nu intenționăm aici, se înțelege, o descriere mai largă a condițiilor și a modului cum a avut loc acest proces [11]. Ceea ce ne interesează însă sînt factorii și căile prin care terminologia agricolă modernă a putut pătrunde în masa vorbitorilor. Aici este locul să amintim înființarea școlilor de agricultură și activitatea specialiștilor pregătiți în țară și străinătate care, între anii 1830—1860, au contribuit la formarea și închegarea acestei terminologii, prin traducerea sau adaptarea de manuale din limbi străine și prin presa de specialitate [12].

Desigur, de la fixarea în limba literară și pînă la cunoașterea și folosirea termenilor respectivi în graiuri a mai trecut o bucată de vreme, care nu poate fi stabilită precis, nedispunînd de mijloace de informare pentru etape mai scurte. În unele lucrări cu caracter economic, putem vedea însă care anume mașini erau folosite și cum a crescut numărul lor [13]. Datorită faptului că țara noastră prezenta o mare importanță ca producătoare de cereale și nu avea o industrie care să producă mașinile agricole necesare, o serie de firme străine, în special din Anglia și Austria, desfac la noi aceste produse, făcîndu-le, prin agenții lor, o stăruitoare reclamă în presă, unul dintre mijloacele eficace de răspîndire a neologismelor într-o masă mai mare de vorbitori, pentru perioada respectivă. Pe de altă parte, trebuie să invocăm

[9] Vezi la V. Rusu, *Observații asupra pătrunderii neologismelor în graiul de pe valea Ialomiței*, în FD III, p. 192—194 și 198. La această concluzie am ajuns și în urma rezultatelor unei anchete indirecte cu un chestionar privind terminologia agricolă, efectuată recent în Moldova; v. o parte din rezultate în *Elemente vechi și noi în terminologia treieratului în Moldova*, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, anul XIV (1963), fasc. 2.

[10] Ap. Sextil Pușcariu, *Limba română*, I, București, 1940, p. 366.

[11] Pentru aceasta vezi I. Adam, N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura Rominiei (după reforma din 1864)*, vol. I, Editura de stat pentru literatură economică și juridică, 1956; vol. II, Editura științifică, 1959 și Ecaterina Negruți-Munteanu, cap. II din *Dezvoltarea agriculturii în Moldova între anii 1848—1864*, în vol. *Dezvoltarea economiei Moldovei 1848—1864*, Editura Academiei R.P.R., 1963.

[12] Vezi N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, Editura științifică, București, 1962, cap. III *Formarea terminologiei agronomice*, p. 49—53.

[13] Vezi I. Adam, N. Marcu, *op. cit.*, vol. II, p. 12—16, 120—126. Referitor la perioada de început și primele decenii ale secolului al XX-lea, v. și M. G. Obédénare, *La Roumanie économique...*, Paris, 1876, p. 95, 270—271, 276, 277, 280—281; G. Cioriceanu, *La Roumanie économique...*, Paris, 1928, p. 331.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

înmulțirea școlilor medii de agricultură, inițierea învățămîntului superior și existența, pe această cale, a unui număr mai mare de specialiști, în contact direct cu lucrătorii din agricultură, iar, pe plan cultural, publicarea de manuale și de cărți de popularizare a cunoștințelor agricole.

Admițînd că pe aceste căi, în mod direct sau indirect, au pătruns neologismele nume de mașini în graiurile populare, pentru explicarea celor care apar pe hărțile citate am apelat la formele întîlnite într-o serie de cotidiene și reviste de agricultură dintre anii 1840—1910 și, dat fiind faptul că tehnicienii din agricultură aduceau cu ei denumirile cu care erau familiarizați în școală, în unele manuale și cărți de popularizare apărute între 1834—1920 [14]. Între acestea din urmă un loc important am acordat operei lui Ion Ionescu de la Brad, căruia, pentru activitatea sa practică în agricultură, dar mai ales ca autor a numeroase scrieri de specialitate, i s-a recunoscut titlul de „întemeietorul științei agricole românești" [15], apreciindu-se că „a contribuit cel mai mult la introducerea.. mașinilor noi" [16].

Este necesar să precizăm, de la început, că punînd față în față cuvintele și construcțiile din izvoarele folosite cu cele din graiuri, nu le acordăm primelor valoarea de punct de plecare obligatoriu pentru cele din graiuri, ci doar pe aceea de model posibil. Acest punct de vedere se verifică prin faptul că numeroase forme și sensuri întîlnite pe hărțile ALR se explică cu ajutorul celor din limba textelor din periodicele și cărțile de agricultură din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea, cum se va vedea în continuare.

Mașină. Cercetarea neologismelor de pe hărțile de care ne folosim arată că o denumire întîlnită pentru fiecare dintre mașinile respective este *mașină* (și variante), urmată de determinantele necesare deosebirii lor. Așa avem:

— Pe harta 57: *mașînă (mașină) de secerat, ~ de cosit, ~ de secerc, ~ secerătoare* (în puncte situate mai ales în Moldova, Muntenia și Dobrogea); *măsînă (măsină) de tăiat (la) grîu. ~ de secerat, ~ de cosit* (mai ales în Banat); *mosînă (mosină) de secerat, ~ de tăiat* (în Crișana și Maramureș), *marșînă de secerat* (172).

— Pe harta 82: mașînă (mașină) *de vînturat* (365, 682); măsînă *de ales* (353); *makină* (prin Muntenia).

— Pe harta 83: mașînă (531), mașină (812), *~ de-mblătit* (219), *~ de armănit* (682), *~ de treierat* (723); măsina (aia) *de-mblătit* (141,

[14] Vezi lista bibliografică la sfîrșitul lucrării. Acolo sînt date și abreviațiile pe care le folosim pentru fiecare în cursul lucrării.

[15] Vezi G. Ionescu-Șișești, Irimie Staicu, *Agrotehnica*, I, Editura agrosilvică de stat, 1958, p. 36.

[16] *Ibid.*, p. 38.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

353); moşînă *de îmblătit (grîu)* (272, 349, 574), ~ *de călcat* (316); *mărşînă* (2), marşînă *de îmblătit* (172).

— Pe harta 89: măşînă *de ales (grîu)* (36, 76), ~ *de măşînat grîu* (47).

Fără îndoială, frecvenţa acestui tip de denumire se explică prin aceea că este analitică, aşadar cea la care se poate recurge cel mai uşor în numirea unor obiecte noi. Ea poate presupune, chiar, o cunoaştere destul de redusă a obiectelor în cauză. Aceasta este situaţia cu denumirea *maşină de secerat* (şi variante) care, în cele mai multe puncte în care este notată, apare după semnul ∞ (indicînd că obiectul nu există) [17], deci a putut fi creată ad-hoc. În acest caz, dar şi cînd apare pentru celelalte maşini, prezenţa acestui tip indică o fază de început în folosirea unei terminologii, fapt ce poate fi probat prin aceea că în bibliografia consultată formaţiile cu *maşină de* ~ se întîlnesc, la început, în proporţie aproape covîrşitoare, nu numai din lipsa unor neologisme, ulterioare (ca *batoză, trior)*, dar fiind mult mai frecvente decît cele de tipul *secerătoare, vînturătoare*. Iată cele mai des întîlnite denumiri din textele de la sfîrşitul secolului al XIX-lea:

a) Pentru batoză: *maşină (machină) de bătut* (ICG, 183; BC, 68, 103; BR, 149; IP, 18), *maşină de îmblătit* (IcL, 3 noiembrie 1840, p. 33, VA, 166, 167), *maşină (machină) de treierat* [18] (SMR, IV, 157; JA, II, 20, VII, 109; R, 1862—1871 passim; MO, 1868—1875 passim; AA, 1898 passim; ICC 232, 462, 487; IE, 23; IM, 735; RC, 113, 114; IB, 48; MM, I, 467, 468, 470, IV, 141; AM, 31; VA, 800), ~ *de treier* (LM, 39; AA, 1890, nr. 12, p. 16; MM, I, 270).

b) Pentru secerătoare: *maşină (machină, macină) de secerat* (ICG, 128; ICC, 461; IA, 77; ID, 464; R, 1864—1871 passim; MO, 1868—1880 passim; AA, 1890—1898 passim; MM, I, 438, IV 141), ~ *de secere* (JA, VII, 109; ICC, 482; IE, 58; ID, 66, 197; IF, 11) ~ *de cosit* (ICC, 481; IE, 23; VA, 161, 800), ~ *de coasă* (IE, 58; IF, 11), ~ *de cosire* (JA, VII, 109).

c) Pentru vînturătoare: *maşini (machini) de vînturat* (R, 1864, passim; IM, 735; MM, I, 493).

d) Pentru trior: *machină de ales* (BC, 102), *macină de curăţit şi ales* (IF, 25), *machina de cernut* (MM, I, 493), *maşini de ciuruit* (AA, 1901 passim).

Notăm şi cîteva denumiri asemănătoare pentru alte maşini: *maşină de semănat* (SMR, IV, 158; LM, 29; VA, 157, 800; MM, I, 358, IV, 147), *maşinile (macinile) de prăşit* (ICC, 155, 191, 478; IF, 25), *maşina de bătut porumbul* (ICC, 492), ~ *de urluit grăunţele (ibid.)*, ~ *de hăcuit paie (ibid.*, 493) etc.

---

[17] Vezi 57/29, 64, 141, 157, 172, 272, 284, 310, 346, 353, 365, 531, 551, 812.

[18] Nu ne ocupăm de variante ca *treerat, trierat* etc.; asupra variantelor lui *maşină* vom reveni mai jos.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

Compararea formelor care apar în graiurile limbii romîne în deceniile 3 și 4 ale secolului al XX-lea (înregistrate în ALR) cu cele ale fazei de închegare a terminologiei științifice de specialitate (începînd de la mijlocul secolului al XIX-lea) arată o mare asemănare în privința procedeelor de creare. Se poate stabili, pentru a urmări această situație, o analogie. După cum pentru limba literară a secolului al XIX-lea au servit ca model construcțiile similare din limbi străine [19], tot așa, limba unor texte (din ziare, manuale) a fost modelul pentru vorbitorii diferitelor subdialecte. Se mai adaugă, desigur, pentru unele regiuni, modelul posibil al unor limbi străine (germană, maghiară). Dar, peste modelele respective, trebuie să vorbim în ambele situații și de un proces de *creare*, căci nu toate denumirile din limba literară sînt calcuri, și nici toate cele din graiuri sînt venite pe cale cultă. Situația citată mai sus în legătură cu *mașină de secerat* este edificatoare, credem, în această privință. Influență din afară este, în ambele cazuri, existența cuvîntului *mașină*, pătruns la date diferite în fiecare dintre cele două aspecte ale limbii pe care le luăm în discuție, și modelul compunerii cu acesta.

Apreciind că formațiile de tipul *mașină de ~* sînt foarte mult folosite la sfîrșitul secolului al XIX-lea și că apropierea de situația din terminologia mașinilor agricole din graiuri denotă un stadiu de început, trebuie să adăugăm imediat că nu ignorăm faptul că nu ne aflăm, totuși, în prezența unui procedeu depășit. Denumirile de acest tip apar în lucrările din bibliografie aparținînd secolului al XX-lea [20], dar se folosesc și azi, în toate domeniile [21].

Trebuie menționat faptul că în cîteva puncte apare *mașină* fără să fie urmat de vreun determinant, „mașină de treierat": 83/2 *(mărșină)*, 83/551 *(mașînă)*, 83/812 *(mașină)*. Aceeași situație o întîlnim în ICC, p. 488, ca și în răspunsurile la ancheta din Moldova, în care am înregis-

[19] Vezi, de exemplu, în SMR, IV, 157, *mașine de trierat grîu* corespunzînd lui *machines à battre les blés* din textul francez. Mai dăm cîteva exemple din diverse texte, pentru a arăta că în franceză s-au folosit, la început, construcții asemănătoare: „La locomotive met en mouvement *la machine à battre*..." „Magasin Pittoresque", 1865, p. 339; *machines à battre, machines à moissoner*, P. Joigneaux, *Le livre de la ferme*, Paris, s.a., p. 230 și respectiv, 217. Vezi și construcțiile din germană *Dreschmaschine, Erntemaschine* etc. Or, după cum se poate vedea la G. Ionescu Șișești, Irimie Staicu, *op. cit.*, p. 36—47, cei mai importanți dintre agronomii romîni de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea și-au făcut studiile în Franța sau Germania.

[20] Facem cîteva trimiteri fără a da formele, care sînt, în general, cele citate mai sus: AA, 1901—1909 passim; Ag. 1901—1902 passim; PC, 189, 190, 191, 257, 258, 262; PCM, 149, 157, 171, 179, 188; MC, 63, 101.

[21] Iată cîteva denumiri noi din agricultură, din *Recomandări privind exploatarea rațională a parcului de mașini și tractoare*, Editura agrosilvică de stat, București 1959: *mașina de plantat răsaduri* (p. 20), *mașina de împrăștiat îngrășăminte chimice* (p. 25), *mașina de stropit și prăfuit* (p. 27), *mașina de muls* (p. 43). Alături de unele dintre acestea există și formele sintetice, în *-toare*: *plantatoare, mulgătoare*.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

trat în numeroase puncte același răspuns (vezi *Elemente vechi și noi în terminologia treieratului în Moldova*, *loc. cit.*, p. 265). Dicționarele limbii romîne înregistrează acest sens. Astfel, în DM se arată că *mașină* este și un „nume dat în mod curent unor sisteme tehnice acționate prin motoare de diferite tipuri: a) locomotivă; b) automobil; c) batoză etc.". De aceea, nu sîntem de acord cu interpretarea răspunsului din punctul 551 (citat mai sus), fără a fi pus în legătură și cu răspunsurile (identice pe planul construcției) din celelalte două puncte date, ca fiind doar un termen general, obținut în urma unei ezitări a informatorului (notată pe hartă prin ε) datorită faptului că subiectul nu a cunoscut denumirea respectivă [22].

Punctul de vedere exprimat de DM și prezența aceleiași situații în mai multe cazuri ne fac să credem că ne aflăm, de fapt, în fața unei reduceri a denumirii, notă a vorbirii populare sau familiare, ca urmare a apariției cuvîntului într-o ordine de idei sau într-un context care nu lasă nici un dubiu asupra sensului [23]. În cazul răspunsurilor de pe harta 83 trebuie să ținem seama de existența întrebării indirecte a anchetatorului (a cărei notare ne-ar fi fost de folos în această împrejurare), care a cuprins, desigur, cuvîntul *a treiera*, tot așa cum întrebarea din chestionarul anchetei citate cuprindea acest termen. Este concludentă situația întîlnită într-un text din IAP: „...recoltele sale le treiera cu *macina* pusă în mișcare de vapor" (p. 416; v. și ICC, 488). Ca și aici, tot datorită contextului în care apare, unde nu numai că nu este necesară precizarea ~ *de treierat*, dar ea este chiar de prisos, avem două formulări în notele de la h. 75 *îmblătim (cu îmblăciul)*: „grîul, ovăzul, orzul se treieră cu mașina" (75/53); „([grîul] îl îmblătim cu-mblaciu) sau cu mașîna" (75/386). De altfel, în acest caz, trăsătura cea mai importantă a fenomenului petrecut este schimbarea de sens amintită, realizată prin aceea că *mașină* a absorbit și sensul determinantelor sale, în cazul de față al lui ~ *de treierat*, acționînd același principiu ca și în cazul lui *văr* < *consobrinus uerus* [24].

[22] Marius Sala, *Remarques sur la réaction des sujets enquêtés pour l'Atlas Linguistique Roumain*, în *Mélanges linguistiques*, București, 1957, p. 192.

[23] Aceasta mai ales în situația „locomotivă", „batoză" (vezi exemplele date în DL, s. v.: *Mașina fluieră, trenul urnì din loc*; *Și am început să aruncˇ la snopi în mașină*). Este mai puțin legat de context *mașină* „automobil". În exemplul *Mă așteaptă la colț mașina lui văru-meu* (din DL), deja nu mai există vre-un alt cuvînt care să dea relații asupra felului mașinii, ca mai sus *(trenul, snopi)*, sensul cuvîntului fiind dat de uzul general și de un context mai larg. Spunînd: *La colțul străzii era o mașină*, deși s-ar putea ca aceasta să fie și o batoză, nu se va produce nici o confuzie, căci atît în mediul rural cît și în cel urban se înțelege în acest caz „automobil" sau „autocamion". De altfel, în vorbirea familiară, se folosește pentru a le deosebi pe acestea două *mașină mică* pentru „automobil", *mașină* fiind oricare dintre ele. Aceasta probează că în utilizarea lui *mașină* cu aceste două sensuri s-a ajuns la un oarecare grad de specializare. În vorbirea curentă există numeroase situații care dovedesc specializarea lui *mașină* denumind diferite tipuri de automobil: „Chem o *mașină*" (=taxi); „Aștept *mașina*", „*mașina* de Suceava" (=autobuz) etc.

[24] Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală* (Variantă nouă), Editura Academiei R.P.R., 1960, p. 216, 217.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

În ce privește formele și variantele lui *mașină* apărute pe hărți, acestea sînt: *mákină, măşînă, moşînă, marşînă. Mákină* din punctele 705, 723, 728, 769 (partea de est a Munteniei), 605 (sudul Moldovei), 192 (sud-estul Transilvaniei) și 987 (Dobrogea) pentru „vînturătoare" reprezintă, așa cum am arătat în alt loc[25], o urmare a întrebuințării lui *machină*, alături de *mașină*, în limba romînă literară din primele decenii ale celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Pătrunzînd în graiurile din Muntenia și Moldova prin diferite denumiri de mașini agricole de tipul *machină de ~* (v. și mai sus), după ce din lupta dintre cele două forme *(mașină-machină)* a biruit *mașină* și după ce au fost cunoscute numirile *baloză, trior* pentru celelalte mașini, *machină*, fără vreo determinare, rămîne cu acest sens special în graiurile populare.

Măşînă și *moşînă* conțin fonetisme specifice unor regiuni din Transilvania. În *măşînă* (se întîlnește și pronunțarea *măşină*), constatăm prezența unui *a* neaccentuat pronunțat *ă*[26], mai ales în Banat și sudul Crișanei (*măşînă*: 57/29, 36, 47, 353; 82/353; 83/353; 89/36, 47, 76; *măşină*: 57/53, 64, 141; 83/141; *mărşînă*: 83/2; vezi harta nr. 1). *Moşînă (moşină)* reprezintă adoptarea pronunțării maghiare a cuvîntului; formele date se întîlnesc prin Crișana, Maramureș și sud-estul Transilvaniei *(moşînă*: 57/157, 235, 284, 349; 83/349, 574; *moşină*: 57/272, 279, 346; 83/272, 316; vezi harta nr. 1). De la *moşînă* (57/235), prin *o* > *u* s-a putut ajunge la *muşînă (de stropit*; 228/235).

Forma cu *r* epentetic, înregistrată în scris mai de mult[27], notată în graiuri și pînă la ALR[28], pune mai multe probleme. Iată atestările de pe hărțile în discuție: *marşînă (de secerat)* 57/172; *marşînă (de-mblătit)* 83/172 și *mărşînă* (83/2). Varianta are o circulație mai mare. Noi am auzit-o folosită frecvent în nordul Moldovei. Ea apare și pe alte hărți din ALR s.n. vol. II, în aceleași puncte (2, 172), dar și 95 și 520, ultimul din Moldova: 440/172, 520 *(marșînă de tors)*.

---

[25] *Din istoricul folosirii cuvîntului* mașină *în limba romînă*, în „Limba romînă", nr. 5/1964.

[26] Aprecierea acestui fonetism ca „normal" de către Ov. Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915, p. 23, este explicabilă și prin frecvența lui, care poate fi urmărită în limba unor scriitori din regiunea respectivă. El apare la Budai-Deleanu: *bălaur, păharul, scăieți, zădar* (Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui Ion Budai-Deleanu*, în *Contribuții la istoria limbii romîne literare în secolul al XIX-lea*, III, p. 42) și este frecvent la Petru Maior: *Mărin, tirănia (Procanon...* p. 88, 116), *căzania, zăhar, sătana (Didahii...* p. 46, 56, 69), *îndătora, Bănat, năvegînd, lătin, păpuci (Istoria pentru începutul rominilor...* p. 5, 9, 29, 49, 271), *păharul, zădar (Telemah*, p. 206, 258). Notăm chiar *măşină (Istoria...*, p. 291, *Prediche...*, II, p. 217). Din lista cuvintelor date se poate constata acțiunea fonetismului în cuvinte de origine latină, veche slavă, turcă, neogreacă, sîrbă și în neologisme.

[27] Vezi la N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice romînești*, Editura științifică, București, 1962, p. 233, unde este notată într-un manuscris din 1785.

[28] M. Gregorian, *Graiul din Clopotiva*, în „Grai și suflet" VII (1937), p. 143: „O epenteză curioasă e a lui *r* în *marșînă*".

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

440/2 (*mărșînă* ~); 526/2 (*mărșînă de cusut*), 526/172, 520 (*marșînă (â) ~ *), 526/95 (*mîrșînă ~ *; vezi harta nr. 1). I. Coteanu formulează ipoteza că acest *r* s-ar putea explica prin apropierea lui *mașină* de cuvîntul *marș*: „...*marșină* nu este exclus să se datoreze lui *marș*, termen de comandă militar, pentru că în trecut, tinerii de la sate cunoșteau mai bine termenul *mașină* după ce intrau în armată" [29]. El spune că în acest caz, ca și la *arvocat* (pus în legătură cu *arvună*), epenteza ar fi de natură analogică, ca în *bundră* (=*bundă*) [30] apropiat de *fundră* și altele.

Deși există posibilitatea ca folosirea formei *marșînă* în ultimele decenii și astăzi [31] să fie motivată și prin apropierea de *marș*, faptul că ea este mai veche (vezi mai sus) și apariția lui *r* în alte cuvinte, în condiții asemănătoare, ne-au determinat să încercăm următoarea explicație.

Discutînd etimologia cuvîntului *cercală* „unealtă de pescuit" din rut. *čekalo*, N. Drăganu [32] explică apariția lui *r* fie direct în ruteană, fie în limba romînă, sub influența lui *cerca*, sau „fiindcă ea este un fenomen obișnuit în limba romînă". Drăganu exemplifică cu *arșău* < mgh. *ásó*, *cearșit* < tc. *čašyd*, *orjoc*=*ojoc* < mgh. *ažšak*, *cearsală*=*țesală*, *corsoaie*=*cusoaie*.

Am întîlnit același fenomen într-o serie de cuvinte vechi, unele dintre ele dispărute astăzi, de origine turcă. Am găsit, între cuvintele de origine turcă înregistrate de L. Șăineanu [33], următoarele care pot fi luate în discuție: *arșic* < *aşyk* (II, 1, p. 26, 27), *harșa (arșa)* < *haşa* (II, 1, p. 210, 211), *iartagan* < *yatagan* (II, 1, p. 221), *orșav* < *hoşaf* (II, 1, p. 278), *sarsana*, variantă a lui *saxana* < *seksana* (II, 1, p. 316), *șarvana* < *Șebane*, pornindu-se, probabil, de la forma grecizată *șavana* (II, 2, p. 113); v. și *ciarșit* (II, 2, p. 39). Pe lîngă cuvintele vechi și populare date pînă acum, am mai întîlnit acest *r* și în alt cuvînt a cărui folosire în graiurile populare este de dată mai recentă (ca și *marșină*). Acesta este *farșin* „Întăritură de-a lungul malurilor unui rîu pe care se transportă plute [pl. *farșinuri*]" [34]; pentru etimologie se trimite la germ. *Faschine*, it *fascina*, fr. *fascine*. *Farșin* a fost înregistrat într-o localitate din Maramureș.

Din exemplele date observăm că într-o serie de cuvinte, de origine turcă, slavă, maghiară etc., pronunțate de vorbitori ai limbii romîne, apare un *r* pe lîngă o consoană, situată între două vocale (în

[29] I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii romîne*, Editura științifică, București; 1961, p. 186.

[30] *Ibidem*, p. 185, din Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*; este vorba, însă, de pagina 42, nu 28.

[31] Vezi la Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, Editura Academiei R.P.R., București, 1961, p. 77.

[32] *Etimologii*, în DR, VI (1929—1930), p. 267.

[33] *Influența orientală asupra limbii și culturii romîne*, București, 1909, vol. II, (partea 1 și 2).

[34] V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice-filologie", Iași, VIII (1957), fasc. 1, p. 147.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

sarsana trebuie, însă, să presupunem reducerea grupului *ks* la *s)*. În cele mai numeroase exemple *(arșău, ciarșit, arșic, harșa, orșav, tarșin, orjoc)* aceasta este *ș/j*, exact ca în cazul lui *marșină*. Mai apare, în aceeași situație, *s (cearsală, corsoaie, sarsana), v (șarvana*; v. mai sus *arvocat)* și *t (iartagan)*. Frecvența apariției lui *r* pe lîngă un *-ș-* (și celelalte), originea diferită a cuvintelor prezentînd acest fenomen, precum și vechimea și răspîndirea lui (Muntenia, Moldova, Transilvania) ne îndreptățesc să admitem o legătură de cauzalitate. Se poate presupune, deocamdată, că, din punct de vedere fiziologic, pronunțarea constrictivelor *ș/j, s, v*, avînd ca notă comună durata, care putea constitui un inconvenient în adoptarea unor cuvinte străine *(ș* și *s* sînt, pe lîngă aceasta, și surde), a solicitat pe acest *r* care sprijină pronunțarea constrictivei. În favoarea acestei ipoteze citățm următoarea situație. În vocabularul limbii romîne există și alte cuvinte începînd (ca să ne referim la vecinele lui *mașină)* cu *maș+consoană* (v. DM), dar este înregistrat abia unul (excluzîndu-l pe *mașină* și derivatele sale) în care un *ș* se găsește singur în poziție intervocalică: *mașala*, care, după cele constatate în celelalte exemple, ar fi trebuit să se pronunțe *marșala*. Celelalte cuvinte începînd cu *maș-* sînt urmate de o consoană, care sprijină pe *ș*: *mașcat, mașter, maștihă* (v. DM).

În sfîrșit, observăm că soluția nu se aplică în cazul *iartagan* (și *cercală*, dacă acesta din urmă nu are una din celelalte explicații, citate mai sus), unde *r* apare pe lîngă o oclusivă. Dacă, în ciuda excepțiilor citate, se va dovedi că aceasta este explicația apariției lui *r*, în special în cuvintele cu *-ș-*, *marșină* nu poate fi rupt de ele, dovedind că fenomenul presupus, vechi, acționează pînă astăzi.

Batoză. Cuvîntul acesta, pătruns în limba romînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, cum vom arăta mai jos, cunoaște o răspîndire largă în Moldova și Muntenia (nu a fost dat doar în cîteva puncte din aceste provincii); în Transilvania apare numai în cîteva puncte (157, 192, 235), în rest fiind folosite *mașină* și cîteva creații pe terenul limbii romîne sau împrumuturi maghiare. Răspîndirea lui *batoză* confirmă aprecierea acad. Iorgu Iordan din recenzia mai sus citată, cu privire la originea franceză a neologismelor din Țara Veche față de cele din Transilvania, unde ele sînt luate din limba germană, direct sau prin intermediul altor limbi (p. 376). Folosirea lui arată, de asemenea, capacitatea mare a neologismelor de a se fixa în limbă. Căci, spre deosebire de *mașină*, de exemplu, care este vechi și are multe întrebuințări, *batoză* apare în limba literară destul de tîrziu. El nu a fost înregistrat pînă la 1860[35]. Primele noastre atestări, pe baza bibliografiei indicate, datează din 1870 și cuvîntul apare, în mod semnificativ, alături de denumirea mai veche: „Machini de treerat. . . ...și reserve de orice speciă pentru locomobile și batose sunt disponibili în deposit cu prețuri foarte modeste" (MO, 31 mai 1870, p. 668; v. și numerele din iunie, iulie, august, sub Robey & comp.).

[35] Astfel, cuvîntul nu apare la N. A. Ursu, *op. cit.*, în care sînt înregistrate neologismele dintre 1760—1860 (v. p. 129).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

De la această dată cuvîntul începe să apară, mai întîi destul de rar, mai ales alături de *mașină de treierat* sau *treierătoare*. Mai notăm cîteva atestări din primii ani: MO, 2 febr. 1871, p. 126 (v. și lunile următoare sub Clayton & Shuttleworth), 9 ian. 1875, p. 77; R, 6 febr. 1871, p. 108. *Batoză* a fost puțin folosit la început [36], dar nu s-a generalizat nici mai tîrziu, fiind folosit doar ca un sinonim, la începutul secolului al XX-lea, chiar: „treerătoare or batoză" (PC, 263); „batoze sau treerătoare" (MC, 64); faptul se explică, credem, prin folosirea denumirii și pentru mașina de bătut porumb, cum vom vedea imediat.

Prezintă interes, desigur, pentru istoricul folosirii acestui cuvînt, cîteva fapte legate de apariția lui în textele de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, mai ales. Denumirea de *batoză* a primit-o de la început și mașina care desface boabele de pe știuleții de porumb: *batoză de porumb* (R, 23 ian. 1877, p. 68; v. și lunile următoare sub Staadecker, Clayton & Shuttleworth, 11 martie 1882, p. 224, AA, nr. 2/1898, p. 8, PC, 264). Mai mult, se poate aprecia că o bucată de vreme *batoză* a fost folosit cu precădere pentru aceasta, căci în texte apare frecvent *treierătoare* (pentru mașina de treierat grîu), alături de *batoză de porumb* (AA, nr. 24/1891, 7/1898, p. 2, 1/1909, p. 13) sau *mașină de treierat* alături de *batoză de porumb* (AA, nr. 1/1902, p. 16, Ag, anii 1902—1905, sub Staadecker). Paralel se folosește *batoză* pentru ambele, cu determinantele respective: batoză *de grîu* și batoză *de porumb* (AA, nr 24/1891, 9/1903, 2/1909; MM, 472, 490; Ag, anii 1902—1903, sub Ausschnitt). În lumina acestor date, apariția lui *batoză* pe harta 83, fără nici un determinant și pe o arie întinsă, arată că în graiuri s-a produs o specializare a denumirii, la realizarea căreia a contribuit, probabil, și faptul că batoza pentru porumb a fost mai puțin folosită și cunoscută.

Variantele lui *batoză* de pe harta 83 care reține atenția sînt *batoáză* (723; v. și pl. *batuázi*, 705), *batuză* (386, 414, 531, 537, 605), *bateză* (928) și *batroză* (157). În primele trei variante avem trei moduri de a-l trata pe *-o-* din *batoză* (provenit din *-eu-* al fr. *batteuse*). În diftongul *-oá-* din *batoáză* nu trebuie să vedem vreo oscilație în reflectarea lui *-eu-* din cuvîntul francez, întrucît în primele forme înregistrate în textele noastre acomodarea se făcuse în mod normal (ca în *coafor* <*coiffeur*, *injector* <*injecteur* etc.). Începînd din 1877 apare și în limba diferitelor publicații varianta *batoază* (R, 5 febr. 1877, p. 112; v. și lunile următoare, sub Clayton & Shuttleworth, 11 martie 1882, p. 224, 19 iunie 1882, p. 444, Ag, nr. 43/1903), uneori cu grafia *batóze* (alături de *tóte*, *nóstre*, *colóne*, R, 21 martie 1882, p. 260) [37]. Întrucît la început, în limba literară, *-eu-* a fost redat prin *-o-*, putem considera că atît în formele

[36] Uneori, este înlocuit în textul reclamei aceleiași firme; v. sub Waller & Hartman, în MO din 2 febr. 1871, p. 126 *batoze*, dar anunțîndu-se un nou stoc, se revine la *machine de treerat* (MO 28 august 1871, p. 1032), ca mai cunoscut.

[37] O urmă a grafiei cuvîntului în limba de origine este păstrarea lui *tt*: *battoză*, *battoaze* (R, 23 ian. 1877, p. 68, 28 mai 1877, p. 474).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

ce apar ulterior aici, ca și în graiuri, s-a încercat adaptarea la normele de pronunțare ale limbii romîne, în care o din împrumuturi este diftongat *(coală* < ngr. *kolla, coarbă* < ucr. *korba, hoardă* < pol. *horda* etc.), așa cum apare acest sunet în cuvintele latinești moștenite și în elementele vechi slave *(boare, coamă, doagă, foaie, moară, oală; boală, loază, poală* etc. etc.). Mai aproape de situația lui *batoază* sînt *boambă* (< *bombă* < fr. *bombe*), *boaltă* (< *boltă* < sb. *bolta* și mgh. *bolt*; < it.; cf. DM, s.v.), *puampâ* (< *pompă* < fr. *pompe*), în ALR, s.n. vol. III, h. 909, în toate punctele din Moldova în care a fost notat acest cuvînt, *zoană* (< *zonă* < fr. *zone*) „capăt de ogor rămas nearat", ultimul înregistrat de noi recent într-o anchetă în Moldova [38], cuvinte care în limba literară s-au fixat cu *o*, pe cînd altele *(bomboană* < *bonbon, coloană* < *colonne, consoană* < *consonne, persoană* < *personne)* apar cu *-oa-*.

În *batuză*, *o* se închide conform tendinței cunoscute a subdialectului moldovenesc de închidere a vocalelor *(e* > *i, -ă* > *â)* [39]. Pentru a-i explica apariția trebuie să punem acest cuvînt alături de *prubă (prubului), rulă* (= *rolă* „cuptorul mașinii de gătit", cuvînt regional și acesta), *rum, rubinet* etc. Înlocuirea lui *o* cu *e* în *bateză*, stabilindu-se legătura de sens cu *(a) bate*, face ca acest cuvînt să se situeze față de lat. *batt[u]ere*, în limba romînă, aproape pe același plan cu *batteuse* în franceză (derivat al lui *batteur* < *battre* < *battuere*) [40]. Cu toate că este o formă populară [41], fără șanse de a se impune, socotim că *bateză* are față de *batoză* tocmai avantajul că nu acoperă legătura de sens, cum se întîmplă cu aceasta din urmă datorită aspectului fonetic. În sfîrșit apariția lui *r* epentetic din *batroză* s-ar putea explica chiar prin imposibilitatea descifrării sensului denumirii și stabilirea unei asociații în afara posibilităților noastre de investigație.

Trior. În unele privințe, *trior* pune aceleași probleme cu *batoză*. Astfel, denumirea aceasta apare cam în aceeași perioadă cu *batoză* (R, 28 mai 1877, p. 474), dar este întîlnită mai frecvent spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (RC, 115; AM, 33; VA, 170; MM, 495; AA, nr. 24/1891, 7/1898, 2/1899, 1/1909; Ag,

[38] În comuna Răchiteni, r. Roman, Bacău, în răspunsul referitor la denumirea bucății de pămînt rămasă nearată, mai ales la capătul ogorului. Informatorul nostru precizează că se zice *zoană* dacă este la drum (v. nota 9 de mai sus). În graiurile din Moldova am întîlnit mai des *zonă* pentru „porțiunea de pămînt, cu iarbă, de pe marginea șoselei".

[39] În ancheta amintită am înregistrat și noi varianta cu *u*; v. *Elemente vechi și noi în terminologia treieratului în Moldova*, loc. cit., p. 266.

[40] Cf. Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Paris, 1953, vol. I A—C, s.v.

[41] Deși ar fi putut apărea și în limba literară, dacă *eu* ar fi fost reflectat printr-un *e*, ca în *rabotează* < *raboteuse, coafează* < *coiffeuse, dormează* < *dormeuse* etc. Considerăm ca o încercare de împămîntenire a denumirii mașinii discutate, cu alt sufix, pe *bator* al lui Ion Ionescu de la Brad, din IE, *„Batorul lui Cleitan"* (p. 58).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

nr. 40/1902; PC, 266; PCM, 133; MC, 102)[42]. Poate datorită faptului că s-a fixat mai greu în limba literară și, desigur, aceluia că în Țara Veche a fost concurat puternic de termenul cu răspîndire regională *țilindru (țilindru, țulindru)* <germ. *Zilinder*, care apare numai incidental în Transilvania, dar formează arii în Moldova, Oltenia și Muntenia, *trior* nu cunoaște aceeași răspîndire ca *bătoză*. O trăsătură specifică a acestei denumiri este aceea că apare cu două variante reprezentînd două căi diferite prin care a pătruns: *trior* în Țara Veche (< fr. *trieur*) și *trîer (trêer)* sau *triér (treîér)* în Transilvania.

Pentru *triér* s-a dat ca etimologie germ. *Trieur*[43]. Considerăm, însă, că acest cuvînt a intrat în graiurile românești din Transilvania, din germană, prin filieră maghiară. Cîteva fapte pe care le aducem în favoarea acestei afirmații sînt puse la dispoziție de însăși harta pe care apar denumirile discutate. În primul rînd, *trîer* sau *triér* nu se întîlnesc în punctele situate în Banat și Bucovina, regiuni în care influența germană este puternică. Pentru trior este notat în punctul 386 (din Bucovina) *valț* (<germ. *Walze*), iar în Banat diverse denumiri *(moară de vînturat, ~ de ales, mășină de mășinat grîu)*, printre care *mașină de ales (grîu)*, construcție aparte, în care putem vedea un calc după germanul *Getreidereinigungsmaschine* (punctele 76, 36). Așadar, influența germană se face simțită prin alte cuvinte. Dimpotrivă, forma *triér* apare în Crișana (64, 310, 316, 279), pînă în nord, spre Maramureș (334, 346; *treiér* 272, 349), iar *trîer* în puncte ce prelungesc această arie spre sud-estul Transilvaniei, exact în limitele ariei lui *moșină* (284, 260, 250, 235, 228, 219, 157 [*trêer*] și 53, 105, la limita dintre Banat și Crișana; v. harta 1 din text). În această zonă din Transilvania se simte cel mai puternic influența limbii maghiare.

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că în punctele în care s-a făcut ancheta la maghiari s-a notat același cuvînt, cu accentul pe prima silabă, ca în cele mai multe dintre punctele românești: *tîer* (192), *trîer* (287), *trêier* (575).

Prin urmare, în punctele românești în care cuvîntul are accentul pe prima silabă, posibilitatea filierii germane este înlăturată de faptul că *Trieur* are accentul pe a doua silabă. Nu se poate admite că accentul s-ar fi schimbat pe prima silabă făcîndu-se apropierea cu forma de prezent indicativ *(trîer)* a verbului a *treiera* „a separa boabele de restul plantei", întrucît, după cum vom vedea mai jos, acest cuvînt nu era întrebuințat în graiurile din Transilvania.

Variantele pornind de la *trior* și *trier* sînt: *triuón (trihón), treiór, treierár, triereú, triierezéu*. Prima, *triuón*, este foarte răspîndită. Practic, s-ar putea spune că este forma sub care e cunoscut *trior* din lim-

[42] Notăm forma de plural *triori* (RC, 115; AA, nr. 24/1891).

[43] V. Arvinte, *Împrumuturi germane în graiurile limbii române, pe baza ALR*, lucrare consultată în manuscris, capitolul *Împrumuturi germane în toate provinciile fostului imperiu austro-ungar... față de neologisme*.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

ba literară în graiurile din Muntenia (punctele 705, 728, 769, 791, 899, 928). S-a pornit, desigur, de la *triuór* (723, 987 şi 414, 514 din Moldova), modificîndu-se finalul, suficient de nesigur, în circulaţia orală a cuvîntului, pentru a fi confundat cu *-(o)n*, terminaţia unei grupe mari de neologisme cunoscute în graiuri, din terminologia militară: *pluton, veston, galon, cazon, bidon* etc., ori alte domenii: *vagon, patefon, milion, beton, biberon, tron*, toate comparabile în privinţa terminaţiei cu vechile *pogon, plocon, odgon, oblon, cotlon, canon* etc.[44]. *Trihón*, alături de *triuón* (728), reprezintă, probabil, o creaţie a informatorului ocazional care a folosit-o. Menţinîndu-ne tot în limitele ipotezei, ca şi mai sus, citäm, pentru o eventuală explicaţie a apariţiei lui *h* în *trihon*, existenţa cuvintelor populare *macahon, tarhon, zdrahon*.

Treiór, din punctul 182, aduce aminte prin prima silabă de *treiér*, formă transilvăneană, dar se vede că trebuie să ţinem seamă şi de *trior*, din Ţara Veche, pentru a explica sfîrşitul cuvîntului. Cît despre *treierár* (141) şi *triierău, triierezău* (325), acestea sînt derivate cu sufixele *-ar* (de la *treier*) şi *-eu, -zeu* (de la *trier*). *Trector* (pentru *trior*) din punctul 682 este, după forma rezultată, urmarea apropierii dintre *trior* şi *tractor*, căci însemnarea de pe marginea hărţii, la punctul respectiv, dovedeşte că nu este vorba de o confuzie.

Constatăm şi cîteva derivate de la substantivele neologisme. *(A) triera* sau *treiera, (a)* [î]*ntria* „a alege grîul cu triorul" sînt notate în Transilvania, în regiunile unde am întîlnit *trier (triér)* sau *treiér*. (A) *triera* (90/53, 228, 235, 284, 316, 325, 334) a fost derivat, prin urmare, atît de la forma cu accentul pe prima silabă (v. punctele 53, 228, 235, 284) cît şi de la cea cu accentul pe a doua (316, 334). (A) *treiera*, la rîndul său, apare în punctele în care pe harta 89 sînt notate forme cu *e (treiér, tréer)*: 90/141, 157, 272, 349, cu o singură excepţie: 89/260 *trier* — 90/260 *treierăm*. Se întîlneşte şi forma cu *în-*: *întrierăm* (64), [î]*ntriierez* (250). Din cîteva puncte se poate da paradigma verbului la indicativ prezent aproape în întregime: *trierez (treierez), trier* [1]; [î]*ntriierez* [2], *triierează (treierează)* [3], *triierăm (treerăm), întrierăm* [4].

Verbul *a triera* s-a putut crea şi folosi în Transilvania deoarece nu s-a întîlnit cu *a treiera* „a separa boabele de restul plantei", care nu se întrebuinţează aici, neivindu-se pericolul omonimiei. Fără a cunoaşte aceasta, Tudor Pamfile, în *Agricultura la romîni*, constată: „Prin unele părţi din Ardeal *a îmblăti* şi *a treiera* sînt două cuvinte sinonime..." (p. 198). Reţinem de aici doar întrebuinţarea lui *a îmblăti*, căci prezenţa lui *a treiera* nu poate fi constatată pe baza altor izvoare. Se mai poate lua în discuţie şi faptul că nu este indicată zona din Transilvania unde sînt folosite amîndouă, ceea ce ar fi prezentat interes. Discutînd faptul că verbele *a bate* şi *a îmblăti* se menţin în graiuri (în Transilvania şi Bucovina, cum vom vedea mai jos) pentru a denumi acţiunea „a treiera", G. Istrate prezintă cîteva situaţii concludente:

[44] Vezi, tot în pronunţarea incorectă a unui neologism, *-ol* > *-on*: *vitrion* (Caragiale, *D'ale carnavalului*, actul III).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

„mă duc la mașină să *bat* grîul"; „ne trebuie cîțiva oameni la mașină, că vrem să *îmblătim* zilele acestea"[45]. Teofil Teaha notează că în Crișana sînt întrebuințate *a călca, a mașina, a îmblăti* „a treiera grîul cu mașina"[46].

Aceste afirmații pot fi verificate pe baza ALR, vol. I, serie nouă, hărțile 74 (trierăm cu caii), 75 (îmblătim cu îmblăciul), 83 (batoză) și 61 din ALRM I s. n. Astfel, pe niciuna dintre aceste hărți nu apare *a treiera* „a separa boabele de restul plantei" pe aria în care s-a întîlnit a *triera (treiera)* „a alege grîul cu triorul", arie care cuprinde, cum spuneam, Transilvania, fără partea de sud (punctele 130, 182, 192) și fără Banat. Pe harta 74 apar *a călca, a îmblăti*, pe harta 75 *a îmblăti* (cel mai bine păstrat față de oricare regiune a țării), *a bate*, iar pe harta 83 în denumirile (simple sau compuse) ale batozei nu apare *a treiera*, ci *a îmblăti, a călca* cu o singură excepție: în punctul 325 se notează *triierătoare* „batoză"; pe h. 89 *triiereu, triierezeu* „trior", pe h. 90 *triierăm*, „alegem grîul cu triorul", fiind așadar singurul punct care ar putea fi pus în discuție în ce privește posibilitatea omonimiei, dar aceasta nu se produce propriu-zis, pentru că nu apare și *a treiera* „a separa boabele de restul plantei", pentru acest sens folosindu-se *a gheipeli* (ALRM I serie nouă, h. 61).

Prin urmare, comparînd hărțile 61 din ALRM I serie nouă și 90 din ALR I serie nouă, constatăm că zona din țară pe care se folosește *a treiera* „a separa boabele de restul plantei" cuprinde Moldova, Muntenia, Oltenia, Banatul și sudul Transilvaniei; în restul țării pentru noțiunea respectivă se folosesc *a îmblăti, a călca, a gheipeli*. Pe aria unde apar ultimele trei denumiri, fără a o cuprinde în întregime (ex. Bucovina) s-a creat verbul *a triera (treiera)* „a alege grîul cu triorul" (vezi harta 2 din text).

Este de remarcat că în aria lui *trior* nu a fost notat în ALR derivatul *a triora*, deși este folosit în limba literară de la sfîrșitul secolului trecut. L-am întîlnit sub forma *(a) trioła: „...instalațiunea de curățat și triolat..."*; „instalațiune pentru *triolarea* grîului... cu *trior*"; „două calități [de grîu] *triolate*" (AA, nr. 11/1898, p. 5, 6). *A triora* se folosește în graiuri abia în ultimele decenii.

Alături de *a triera* trebuie să-l amintim și pe *a [i]ntriia* (90/310). Deși ar părea o variantă a lui *tria* (< fr. *trier*), trebuie să-l punem în legătură cu *triiér* (89/310) și cu *întriera* (90/64).

Pe harta 90 mai apare *a mășîna* „a alege grîul cu triorul" (punctul 47), triorul fiind numit aici *mășînă dă mășînat grîu* (89/47).

O comparație între neologismele din restul terminologiei agricole și cele din această categorie, a numelor mașinilor agricole, care s-ar

[45] G. Istrate, *Despre însemnătatea cercetărilor dialectale*, în SCL, VI (1955), 1—2, p. 113.

[46] Teofil Teaha, *op. cit.*, p. 208, 241; v. și *Cîteva particularități lexicale ale graiului de pe Valea Crișului Negru*, în FD, I, unde găsim *a pisa grîul* „a treiera grîul; a-l bate cu îmblăciul" (p. 200).

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

mărgini să ia în discuție doar numărul lor, ar duce la rezultate care nu ar justifica deosebirea tranșantă pe care o anunțam la începutul lucrării noastre. Pe lîngă număr, însă, am apreciat situația celorlalte neologisme și după circulația și capacitatea lor de a se fixa în limbă, de a se integra printre termenii vechi ai grupului lexical în care au intrat. Tocmai după aceste criterii se poate judeca importanța neologismelor urmărite în a doua parte a lucrării.

În cursul cercetării prezenței acestora în graiuri, am subliniat faptul că sînt cunoscute în întreaga țară *(mașină)* sau în anumite părți ale ei, cum ar fi Țara Veche sau Transilvania *(batoză, trior, trier)*. Se cere pusă în evidență intrarea temeinică în uz a acestor cuvinte, dovedită de modificările fonetice suferite, ce le apropie de cuvintele vechi ale limbii *(mășină, marșină, batuză, batoază* etc.). Încetățenirea lor este probată și de faptul că unele dintre aceste neologisme și-au dezvoltat sensuri proprii graiurilor *(mașină* „batoză", *mákină* „vînturătoare"; v. și discuția de la *batoză)* și, în fine, de apariția unor derivate *(a triera, a mășina)*, contribuind la consolidarea lor în limbă. Dacă mai adăugăm la acestea observația că prin pătrunderea lor marchează unul dintre aspectele importante ale dezvoltării viitoare a terminologiei agricole, în general, importanța neologismelor nume ale unor mașini agricole a fost conturată în principalele ei puncte.

*

În încheiere, vrem să punem în discuție o problemă de principiu, aceea a măsurii în care concluziile noastre sînt îndreptățite, ținînd seama de faptul că informarea asupra situației din graiurile populare s-a făcut pe baza hărților seriei noi a ALR, și să fixăm cadrul subiectului tratat.

În primul rînd, reamintim faptul că hărțile ALR I, s. n., sînt singurul izvor care consemnează, în cadrul unei preocupări speciale, modernizarea terminologiei agricole românești aparținînd graiurilor populare, nu numai pentru epoca anchetelor pentru Atlas (1929—1938), ci chiar pînă astăzi. Din unele lucrări mai noi (monografii dialectale, diverse glosare), pot fi cunoscute, dar numai parțial, momente recente ale acestui proces; rezultatele anchetelor pentru NALR, cu chestionarele referitoare la agricultură, vor ilustra starea actuală a neologismului în terminologia agricolă, în condiții economice și culturale cu totul deosebite. Așadar, fixarea la informația ALR I, s. n., cu privire la neologismele existente în graiuri, înseamnă, de fapt, o delimitare în timp.

Această primă precizare atrage după sine întrebarea dacă, prin hărțile publicate, ALR a reușit să înregistreze toate neologismele care existau, în acel moment, în terminologia agricolă. Cercetarea întrebărilor referitoare la agricultură din chestionarul ALR, ale căror răspunsuri au rămas necartografiate, nu indică posibilitatea să fi rămas în afară neologisme importante, căci ele se referă la aspecte vechi ale agriculturii (mai puțin întrebarea 5163, privitoare la mașina de bătut porumb). Un alt criteriu de apreciere a conținutului chestionarului este

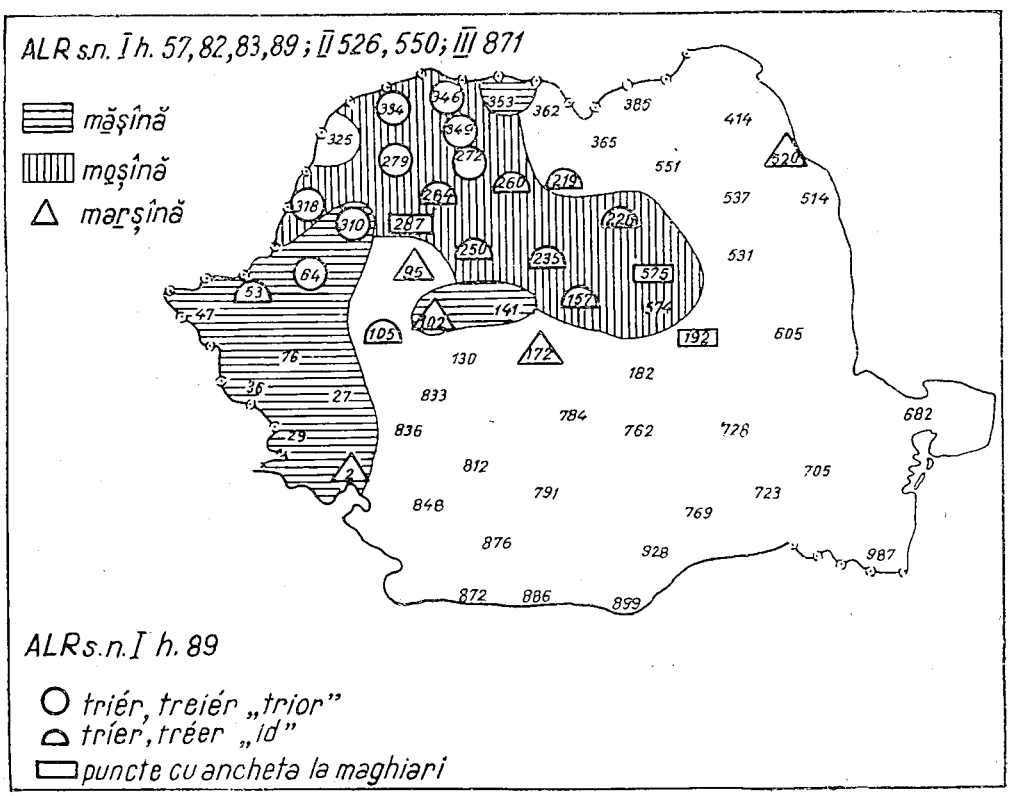
BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

compararea lui cu un altul mai nou, în privința interesului pentru înregistrarea neologismelor. Comparat cu chestionarele NALR (general și special), se poate vedea că din chestionarul ALR lipsesc întrebările cu privire la *tractor, impozit, mașină de semănat*, care ar fi putut primi răspunsuri și atunci (NALR are întrebări referitoare la realități noi: *gospodărie agricolă colectivă, președinte, combină, brigadă* etc.). În general însă se poate spune că, în privința numelor mașinilor agricole, chestionarul ALR a cuprins ce era esențial în perioada respectivă, aceasta fiind o preocupare deosebită a autorilor.

Tot în funcție de informația pe baza ALR, se pune problema caracterului aprecierilor ce pot fi făcute cu privire la materialul lingvistic înregistrat, dat fiind că rețeaua de puncte anchetate este destul de rară. Fără îndoială, pe baza hărților seriei noi a ALR se poate încerca și mai puțin decît pe baza seriei mai vechi realizarea inventarului complet al cuvintelor folosite în graiuri pentru o noțiune, al variantelor fonetice ale unui cuvînt ori fixarea repartiției teritoriale stricte a acestora. Negreșit, pe lîngă cuvintele și variantele apărute pe hărțile discutate, puteau să apară și altele. De aceea, în cursul lucrării am urmărit obiective în atingerea cărora neajunsul pomenit să fie de minimă importanță (explicarea formei și a sensurilor neologismelor notate în graiuri etc.). Analizînd semnificația denumirilor întîlnite, în contextul dat, nu am exclus posibilitatea existenței altora, iar precizarea ariilor de circulație a cuvintelor sau formelor am făcut-o doar în măsura necesității și posibilităților.

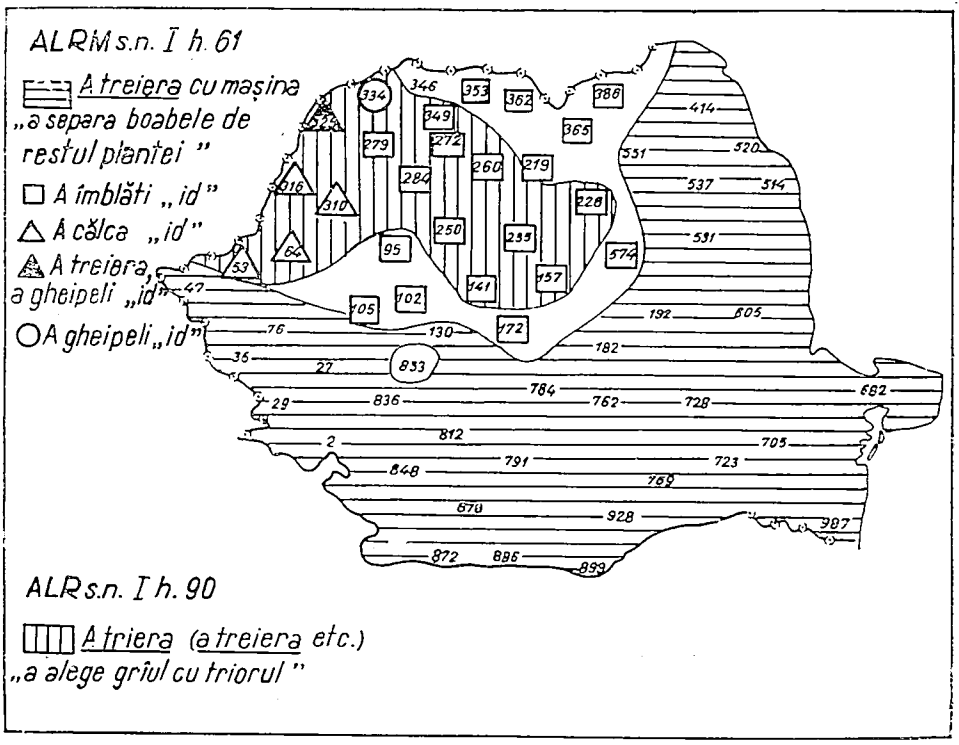
În privința fixării cadrului subiectului tratat, pornim de la constatarea de la început că în diferitele compartimente ale terminologiei agricole neologismele sînt inegal distribuite. Prezintă importanță, cum am văzut, cele din terminologia mașinilor, dar chiar aici ele au fost acordate de preferință unor mașini (*batoză, trior*), pe cînd, pentru altele, s-a recurs la alt tip de nume (*secerătoare, vînturătoare*). Prin aceasta, apariția neologismului în terminologia agricolă se subordonează, de fapt, problemei mai cuprinzătoare a felului cum sînt numite realitățile noi (materiale, sociale) ivite în agricultură. Astfel, constatările făcute cu privire la neologisme (calea de pătrundere în graiuri, procesul de adaptare fonetică și de specializare semantică, posibilitatea de a avea derivate) au, pînă la un punct, o valoare limitată la evoluția lor înseși. Importanța și locul neologismului în cadrul acestui grup lexical nu pot fi suficient puse în lumină fără analiza denumirilor de celelalte tipuri. Asupra acestei probleme ne propunem să revenim într-o lucrare viitoare, consacrată creațiilor pe teren romînesc și împrumuturilor din alte limbi, cu circulație locală, întîlnite între numele mașinilor agricole în graiurile limbii romîne.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

Harta 1

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

Harta 2

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

LISTA ABREVIAȚIILOR FOLOSITE

I. Periodice

AA = „Amicul agricultorului". *Ziar agricol romîn*, anii 1890, 1898—1903, 1909, 1910.
Ag = „Agrarul", *Organul Societății agrare a marilor proprietari*, anii 1902—1905.
IcL = „Icoana lumei", *foaie pentru îndeletnicirea moldo-rominilor*, anul I (1840).
JA = „Jurnal de agricultură", anul 1857.
MO = „Monitorul. Jurnal oficial al Romîniei", anii 1867, 1868, 1869; din 1870 „Monitorul oficial al Romîniei", anii 1870, 1871, 1875, 1880.
R = „Romînul", *Ziar politic, comercial, literar*, anii 1862, 1864, 1866, 1871, 1877, 1882.
SMR = „Spicuitorul moldo-romîn", anul 1841.

II. Cărți

AM = P. S. Aurelian, *Manual de agricultură*, București, 1891.
BC = Ioan Brezoianu, *Curs elementar de agricultură și de economia rurală*, tradus de..., după F. V. Raspail, București, 1850.
BR = Ioan Brezoianu, *Rudiment agricol universal prin întrebări și răspunsuri*.. tradus de..., după Travanet, București, 1850.
DI = Manuil Drăghici, *Iconomia rurală și dumesnică sau învățătură pentru lucrarea pămîntului*, Iași, 1834.
IA = Ion Ionescu de la Brad, *Arenda moșiilor sau povățuiri pentru proprietarii ce-și dau moșiile în arendă*, de..., București, 1864.
IAP = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura romînă din județul Putna*, de..., București, 1869.
IB = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura romînă de la Brad*, de..., Roman, 1886.
ICC = Ion Ionescu de la Brad, *Calendar pentru bunul cultivator*, de..., București, 1861.
ICG = Ion Ionescu de la Brad, *Calendar pentru bunul gospodar*, de..., Iași, 1845.
ID = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura romînă din județul Dorohoi*, de..., București, 1866.
IE = Ion Ionescu de la Brad, *Expoziținea națională din 1865 în Iassi. Catalog oficial-publicat* de..., Iași, 1865.
IF = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura franceză la expoziținea universale din 1867*, de..., București, 1867.
IM = Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura romînă din județul Mehedinți*, de..., București, 1868.
IP = Ion Ionescu de la Brad, *Proiect de cultură pentru exploatațiunea moșiei Pantelimonului*, de..., București, 1865.
LM = D. Litinschi, *Manual de agronomie practică pentru Moldova*, Iași, 1853.
MC = V. Moga, *Curs de agricultură*, București, 1924.
MM = George Maior, *Manual de agricultură rațională*, Vol. I—IV, București-Brașov, 1897.
PC = D. P. Petrescu, *Curs elementar de agricultură*, Roman, 1906.
PCM = Popovici-Cipăianu, *Manual de agricultură*, București, 1912.
RC = S. P. Radianu, *Catehismul cultivatorului*, București, 1886.
VA = Al de Vrany, *Agronomia*, Budapesta, 1893.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)

LE NÉOLOGISME DANS LA TERMINOLOGIE AGRICOLE ROUMAINE, D'APRÈS „L'ATLAS LINGUISTIQUE ROUMAIN"

RÉSUMÉ

En consacrant un chapitre important de son premier volume à la terminologie agricole, *l'Atlas Linguistique Roumain*, nouvelle série, nous offre la possibilité d'étudier, à côté d'autres problèmes, la mesure dans laquelle le néologisme a pénétré dans la terminologie agricole appartenant aux parlers populaires des premières décennies du XX-e siècle. Fondé sur cette recherche, et tenant compte dans l'apréciation des faits linguistiques, du spécifique de l'information d'après les cartes d'un atlas linguistique, nous pouvons tirer les conclusions suivantes:

1. Ces termes agricoles, représentant des noms de plantes, de terrains, de produits, de travaux, etc., attestent pour la plupart la pénétration de peu de néologismes et avec une circulation réduite. Ils marquent, en fait, l'influence de la langue littéraire par l'intermédiaire de l'administration et de l'école, sans être des termes spécifiquement agricoles. L'ancienneté et l'importance de l'agriculture dans la vie du peuple roumain ont laissé des traces profondes dans la langue; c'est ainsi que s'explique le manque de réceptivité devant le renouvellement de ce compartiment de la terminologie agricole.

2. La transformation des moyens de travail et l'introduction des machines dans les travaux agricoles ont déterminé la pénétration d'un nombre important de néologismes dans les parlers populaires. En rapport avec ces néologismes, on a poursuivi leur infiltration par les moyens de diffusion de la langue littéraire (langue de la presse, des manuels et des livres de vulgarisation des connaissances agricoles, celle-là même des techniciens avec lesquels nos paysans sont venus en contact); on a poursuivi également l'explication des formes et des sens que ces termes ont revêtus dans les parlers ainsi que les rapports établis entre les néologismes et les mots anciens de la terminologie agricole.

L'enracinement de ces néologismes est prouvé par leur circulation et par leur capacité de se fixer dans la langue, manifestée par les modifications subies, qui les rapprochent des vieux mots de la langue (*măşină, marşină, baluză, baloază*), par le fait qu'ils ont développé des sens propres aux parlers populaires (*maşină* „batteuse", *mákină* „vanneuse" etc.) et, enfin, par l'apparition de certains dérivés (*a triera* „sélectionner le blé au moyen du trieur" < *trier* < all. *Trieur, a măşina* < *măşină*). L'importance de ces néologismes consiste aussi en ce qu'ils soulignent un des principaux aspects du développement futur de la terminologie agricole.

BDD-A1606 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:04 UTC)